

dnevnik vapijućeg romanopisca

Judita Šalgo: TRAG KOČENJA, Književna zajednica Novog Sada, 1987.

simon grabovac

1. 1. UVOD

U Novom Sadu, već petnaest a možda i dvadeset godina, svedoci smo stvaranja jedne posebne literature, koju bih ja, dok naši teoretičari ne ovaploste neki čvršći termin, nazvao poredičnom literaturom. Kamen temeljac ovoj pojavi je postavio, ako nije neko drugi, Branko Andrić sa svojom već klasičnom knjižicom »Ja sam mamin mali seksualac«. Posle tog veoma, za literaturu, značajnog čina počeli su sa svih strana da stižu dobrovoljni prilozi. Ali za sada u tu gradevinu ugradili (žrtvali) su se samo određeni pojedinci: Vujica Rešin Tucić, Đorđe Sudarski Red, Boško Ivković, Ivan Kocijančić, delimično Vojislav Despotov, Milorad Grujić, A. Tišma i na kraju konačno i Judita Šalgo. Njio je pošlo za rukom teli sa knjižicom tzv. romanom »Trag kočenja«. Osnov celokupne ove književnosti je porodica a ona je i njena svrha. Sve ono što su problemi savremene porodice: frustracije, kompleksi, svade, afirmacija roditelja, dece, konsultacija porodice o bitnim književnim problemima; sve to skupa i pojedinačno nalazi pogodno tle u ovom, izrazio bih se malo slobodnije, književnom pravcu. Sveukupna ta problematika saopštava nam se, naravno, kroz pesnički subjekt ili narratora.

1. 2. RAZRADA: ROMAN IGRACKA

Na samom kraju uvodnog dela koji Šalgo zove PREDROMAN saopštava nam se i ovo: *Tu će se (u knjižari) kazem sebi, iz obilja mlake, hranljive hartije ispliti i moj roman. Moj prvi, elementarni, jednočelijski roman.* Ovaj eksplicitni i precizni iziskaz naveden je da bi ilustrova pismo Judite Šalgo, koje je bitno obeleženo metafizikom i u sebi nužno sadrži i vrednosne implikacije. Narrator je kako se vidi iz romana dugo tragač za junakom i kada je bio na dobrom putu:

... napisavši »odmiče drumom« značu: na dobrom sam putu, to je to, počelo je; znači kada smo očekivali razvijanje tkiva romana u narratatoru se odmah pojavio strah: »A možda to i neće biti to: prvi strah od nečega uvek se javlja kao samo to nešto; možda će to, dakle, biti samo moj strah od dela koji će mi se učiniti kao delo same, a navikavanje na strahu kao ovladanje delom.« Izgleda da je ovaj mnogopomnjan strah bio poguban po narratatoru; jer tragajući za junakom on je na kraju stigao samo do lika.

Saopštavajući nam ideje o svom romanu, njegovim likovima, pojavi narratatora u romanu, sugestivno, nas uvodeći u roman i na kraju, podstičući nam mišljenja svojih bližnjih o romanu: narratator je htio da i čitaoci do kraja pristanu na igru i počnu da se bave romanom. Ali što se, bar mene tiče, od toga nema ništa. Jer ovde se ne radi o romanu nego o igri sa nekim mogućim romanom. Eventualno, ovo je dnevnik vapijućeg romanopisca. Narrator se ponaša kao starmalo dete koje spoznavši sve mogućnosti i kombinacije jedne igre istovremeno sve mogućnosti i kombinacije. Tako smo dobili nešto što je u stalnoj intenciji da bude roman (ta reč se mnogo pomije) i nekolike reminiscencije o romanu (kon. i uopš.) kao i elementarnu realizaciju jednog od davnopoznatih načina pisanja teksta. Kako je nesigurnost narratatora velika u igru treba uesti i eksperiment koji stvar poznaju do tančina i koji će svojim

autoritetom (Mirković, Dimovska, Tišma) obezbediti ne samo status tekstu nego i njegov završetak. Mada, moramo i to priznati, i njima nije baš jasno o čemu se radi. Ali u ovo je otvoreno delo, do kraja.

1. 3. ZAKLJUČAK

Jedna od teorijskih postavki postmodernizma je da umetničko delo ne oblači, interpretira ili oponaša stvarnost nego je ono dopuna stvarnosti. Izgleda da je Šalgo doslovno shvatila ovu postavku. Čvoršna ideja romana je simulacija života sestre i oca narratora i njegovo stalno sučeljavanje, usudio bih se reći kontrapunktiranje sa životom likova iz narratoreve okoline. A narratova okolina je knjižara. Tako su ti likovi kako bi narrat rekao papirnati. Životnost sestri, oca i sinu daje lažna dokumentarnost. Neke vizije, slike, scene, opisi i zapažanja uspevaju svojom lepotom da uhvate čitaoca, ali kada se »roman« završi ostaje utisak »nedorečenosti« i šematizma. Možda bi taj šematizam bio produktivniji da je kontrapunktiranje radikalnije a likovi rafiniraniji. Okavo Životić je siv, sestra nedorečena, otac čvrst i požrtvovan. Ostale da i ne pominjem.

1. 4. DOPUNA

Ovo nije kritika ovo je deo »romana«, jer sve što »čitaoci kažu deo je romana«.

sudbine atomskih istraživanja

Robert Jung: SVETLIJE OD HILJADU SUNACA, Narodna knjiga, Beograd, 1987.

panković vladan

U godini u kojoj je proslavljenog stogodišnjica rođenja Ervina Šredingera, oca fundamentalne jednačine dinamičkih zakonitosti atoma i njegovih konstituenata, u kojoj je obeležena dvestogodišnjica smrti Rudera Boškovića čija je genijalna intuicija vodila ka modernoj spoznaji strukture mikro sveta, i u kojoj je, nažalost, preminuo poslednji iz plejade tvoraca savremenе kvantne teorije, Lui de Broli, objavljeno je u biblioteci Grifon, Narodne knjige iz Beograda, u prevodu Nade i Stanimira Arsenijevića, delo Roberta Junga, »Svetlje od hiljadu sunaca«. Knjiga je, i pored manjih štamparskih grešaka, odlično tehnički opremljena, a satelitski snimak nuklearne elektrane u Černobilu održan na njenom omotu i koricama, uz naslov i podnaslov (»Sudbine atomskih istraživača«), sugerise čitaocu karakter njenog sadržaja prezentovanog na više od četiri stotine stranica.

Autor dela, Robert Jung, je po profesionalnom obrazovanju (koje obuhvata studije filozofije i psihologije, kao i doktorat iz istorije) istoričar, a sama knjiga bavi se onim delom istorije moderne fizike koji zauzima jedno od centralnih mesta istorije čovečanstva, preciznije, istorijom otkrića nuklearne i termonuklearne bombe, čiji su glavni dogadjaji i akteri i danas malo poznati ne samo široj javnosti, nego i diplomiranim fizicarima (na čijim je studijskim kursevima istorija fizike, uglavnom, zanemarena). Implicitno prisutna sumnja da Jung, kao ne-fizičar, neće uspeti da shvati suštinu problema, lišena je medutim realne osnove. To jest, kako navodi sam autor: »Drugi prigovor koji sam čuo bio je da ja, kao neko ko ne pripada »porodici atomskih fizicara«, neću nikako moći da shvativam stvarnu istoriju. Možda je to tako i bilo u početku mojih istraživanja. Medutim, što sam više ulazio u tu problematiku, to su mi sve jasniji bivali lici i istorijski odnosi tih ljudi, čak se ispostavilo da ja u stvari imam bolji pregled celokupnog toka sudbine jedne naročito važne i uticajne grupe koja mi je povjeravala svoje dozivljaje i poglede nego većinu njenih pojedinaca.«) Od naučnika, atomista, sa kojima se Jung konsultovao pišući svoje delo, mogu se navesti tek neki (kompletan spisak dat je, inače, na kraju knjige u autorovoj zahvalnici), Bor, Gerlah, Han, Hajzenberg, Stras-

man, Vajczeker, Žolio-Kiri, Born, Friš, Pajerls, Infeld, Huterman, Pauli, Alvarez, Bete, Fajnman, Gamov, Kompton, Gudsmi, Openhajmer, Scillard, Teler, Viner, Vinger, Fermi, Zommerfeld, itd., čija imena dovoljno svedoče o autentičnosti i istorijskoj vrednosti podataka koje je Jung koristio kao gradu za svoju knjigu. »Oni su« — nastavlja dalje Jung — »naime — osim veoma malo izuzetaka — mogli da sagledaju samo sopstveni ideo u dogadaju dok je hroničar imao celokupan pregled na osnovu svog saznanja o bezbrojnim pojedinostima, o povezanosti rezultata, i njihovom uticaju jednih na druge — koji je učesnicima često bio nepoznat. Samoga, Jung je pripadao širokom krugu liberalno i orijentisanih intelektualaca koji su nakon pobjede nacizma i dolaska Hitlera na vlast, iz Nemačke emigrirali na zapad i ubrzao postali svedoci ne samo kataklizme drugog svetskog rata, nego i apokaliptičnog posleratnog perioda blokovske hladnoratovske konfrontacije staljinističkog totalitarizma s jedne, i antikomunističke imperialističke historije s druge strane, nad kojom je lebdela avet te otkrivenog nuklearnog oružja. Tako je on i na osnovu sopstvenog iskustva mogao verno da dočara atmosferu sveta i vremena u kom je živeo i da s pravom digne svoj glas protiv njege moralne izopačenosti.

»Svetlje od hiljadu sunaca« nije, medutim, delo koje se bavi isključivo činjeničnom i suvremenom istoriografijom. Ono predstavlja materalnu superpoziciju fizike, istorije, književnosti i umetnosti. Evo šta o njegovom nastanku kaže sam Jung. »Pri samom kraju moje prve posete američkom atomskom gradu Los Alamosu, a to je bilo avgusta 1949. godine, lični potresni doživljaj ispričao mi je naučnik evropskog porekla, koji već godinama živi тамо, i to nenadano, neposredno pred polazak autobusa. »Čudnovato je i ne mogu da shvatim«, rekao je, »u mладости sam uvek težio za istinom, slobodom i mirom. Sudbina me je, medutim, upravo dovela ovamo gde mi je ograničena sloboda kretanja. Istina, koju sam pokušavao da otkrijem, ostala je iza zatvorenih gvozdjenih vrata, a moj rad je, na kraju krajeva, posvećen izgradnji užasnog ratnog oružja. Kakva protivrečност sudbine!« Otada sam neprestano razmišljam o životnom putu svakog atomiste, pa

sam pokušao i da tragediju jednog takvog čoveka ispričam u obliku romana... Kada sam se s Huteranom rastao, znao sam da elemente sa svoju knjigu neću naći u svojoj mašti, već u detaljnem ispitivanju svih onih ljudi koji su preživeli onu za nas tako karakterističnu dramu. Ali, time se delo nije udaljilo od umetnosti, naprotiv. Iako pisano jednostavnim stilom ono, kao i stvarnost koju slika, nosi veličinu epske tragedije Homera, Balzaka, Tolstoja, magiju Dostoevskog, Kafke i Tomasa Mana, heroiku razbijenih idea Remaka, Hemingveja i Foknera, ali pre svega, svesnom i neskrivenom piščevom namerom delo treba da svedoči o atomskim fizičarima kao savremenim inkarnacijama Šekspirovog »Hamleta« i Geteovog »Fausta« istovremeno. Jung će sem svojih književnih aspiracija, u delu, među mnogobrojnim anegdotama iz života naučnika potencirati one koje govore o interesovanju fizičara za umetnost, čak i u najodsudnjim momentima njihovog života. Tako će na primer govoreti o radu naučnika na nemačkom »Uranskom projektu« 1944. godine, Jung nавesti sledeće: »Dok se čekalo na trenutak da reaktor proradi i počne proizvoditi energiju, Hajzenberg je na orguljama svirao Bahove tuge u dvorskoj gotsko-baroknoj crkvi koja se nalazila iznad njihovog prebivališta. To su bili najnestvorniji trenuci u mom životu. Nikada nisam tako često morao da mislim na Fausta i Frajšica kao tada u toj atmosferi«, seća se jedan od učesnika tih eksperimenta.

»Svetlje od hiljadu sunaca« predstavlja hroniku vremena dugog gotovo pola veka. U prvom delu, koji obuhvata period od poslednjih godina prvog svetskog rata do dolaska fašizma na vlast i učvršćenja Staljinove vlasti u SSSR-u, Jung prikazuje idiličan i ničim spolja narušen, život fizičara i matematičara u Göttingenu, Kembridžu, Kopenhagenu, Minhenu, Lajpcigcu i drugim »čarobnim bregovima« nauke u Evropi, u koje su, privučeni velikim otkrićima u fizici atoma i drugim naučnim oblastima, stizali, željni znanja i naučne slave, mladi studenti iz celog sveta (od SAD-a do Japana), stvarajući u atmosferi zajedništva i medusobnog poverenja međunarodnu porodicu atomskih fizičara. U godinama koje sledе do drugog svetskog rata politički haos postaje konstanta svakodnevice i života samih naučnika, ali, doduše sapeta, međunarodna naučna saradnja, kulminira neverovatnim otkrićem niza fizičara (medu kojima značajnu ulogu ima i naš naučnik Pavle Savić) o mogućnosti nuklearne fisije. Rat prekida sve veze između naučnika zaraćenih strana, a Scilar i Teler, koji iz Nemačke emigriraju u SAD, opravdano zastrašeni mogućnošću stvaranja nacističke atomske bombe, uz mnogo truda i naporu uspevaju da ubede američku vladu da i sama otpočne sa programom izgradnje atomskog oružja, koji dobija šifrovani naziv »Menhetn projekt«. Vojni šef projekta postaje general Grouws, a naučni direktor Rober Oppenheimer, koji će Jung, indirektno, ali nedvosmisleno, uporediti sa Mefistom i Faustom, respektivno. U projekat su uložena ogromna materijalna sredstva (preko dve milijarde dolara), izgradena su tri »tajna grada« (Ouk Ridž, Hamford, Los Alamos), a na njegovoj realizaciji angažованo je preko 150 000 lica (od kojih je jedva dvanaest imalo uvid u ceo projekat). Takva, u istoriji dotad ne zabeležena koncentracija »mozgova« i kapitala, rezultovala je proizvodnjom nuklearnog oružja koje je sa lica zemlje izbrisalo japanske gradove Hirošimu i Nagasaki. U poslednjem delu knjige, koji opisuje vreme od kraja rata do sredine pedesetih godina, dakle period hladnog rata u kome je izgrađeno još užasnije termonuklearno oružje, nglasak je stavljena na budjenju moralne svesti naučnika i njihovom protiviljenju razvijanja nuklearnog oružja.

Ovaj prikaz, najprikladnije je, čini se, završiti Jungovim rečima. »Široki odjek koji je moja knjiga izazvala, u mnogim zemljama u kojima se pojavila, izgleda da dokazuje da su ljudske sudbine istraživača kao velikih preobrazitelja našeg vremena isto toliko zanimljive koliko i opisi njihovih uspeha. Jer naučnici su tragični kraljevi našeg vremena«, napisao je jedan čitalac. »Da je Šekspir pisao »Hamleta« u našoj deceniji, prikazao bi ga na pozornici ne kao princa već kao atomskog istraživača.«

zimska melanolija

boris kulenović

Bez velikog publiciteta, tako da ne remete spori zimski metabolizam grada, ovog meseca desile su se dve interesantne likovne promocije. pridev »interesantne« ne znači da ove izložbe izazivaju ushićenje, ali to je već stvar temperamenta i navike. Galerije su, uostalom, poslovno melanolicičan ambijent u koji, pogotovo zimi, navraćaju mahom snuždena lica. Galerije, utočišta splina.

Samostalna izložba Milice Mrdež-Kuzmanov koncipirana je kao opširan uvid u njenu stvaralaštvo. Srećom, to je pošteno obavljen posao, u smislu da, uprkos velikom broju radova, postavka ne prelazi meru dobrog ukusa. Uz to, radi se o slikama koje su prilično zahvalan materijal za jednu ovakvu strategiju i prostor. Radovi M. M. Kuzmanov su od retkih koji se bezbolno uklapaju u nehumanu ambijent galerije na »Radničkom«. Njene slike mega-formata iz starta dominiraju prostorom i posmatračem. To je situacija u kojoj su platna optimalno sugestivna. Pitanje je: a što to sugerisu, pošto neskriveno »sadrže poruku«.

Bojim se da su te poruke već odavno opšta mesta. Tekovine ideja o pozadini znaka, o mitskoj paradigmi su u slučaju M. M. Kuzmanov pogrešna orientacija. Uglavnom zbog toga što je ona nesporno talentovana. I kada se ne stidi psihologije svog pola, i više od toga.

Najbolji primer za ovu tvrdnju je bilo koji fragment, tapiserija, detalj crteža, izvučeni iz konteksta. Jednom rečju, previše namere.

Ne zvuči li ovo pretenciozno i prigodno?

*Nasta znak
uzdahom – izdahom
ja sam beskrajni obruč
i žena spona
belo*

Eto vidite!

Dakle, zamerke se odnose samo na podtekst. Ovu izložbu, ovakvog formata, mogao je da iznese i nenametljiv likovni kvalitet. (ovo je samo prepostavka)

Sve ostalo je OK.. Pažljivo izučen zanat sa dozom one simpatično nepotrebne akademiske nadmenosti.

Vedriji likovni dogadjaj je izložba novoprimaljenih članova ULUV-a u istoimenoj galeriji. Esnaf je bogatiji za dozu svezne krvi. Iskorističu kritičarski suverenitet i u formi top-liste predložiti imena i zapožanja. Zapažanja jednog filisteja. Sam vrh: Dragan Jankov — vidi se slike sa identitetom. Možda na putu da postane trust.

otmeni crtež, pomalo hladan kolor i promišljena simbolika. Figurativno slikarstvo često odaje samopouzdanje. Izvrsno.

2. *Mirjana Milosavljević* — prava mekana, ženska slika. Lično sam sklon nežnim aktovima poput ovog. Ta ružičasta, ta akvarelna prozračnost...!

3. *Milan Panić* — snažan, melanolicičan portret žene neodredivih godina. Slika ima neki melodramatičan nabolj. Slojevi boje bolesnih nota čine je upečatljivom poput platna F. Bekona.

4. *Snežana Berić* — na slici je vertikalni neoekspresionistički zagrljaj. Romantično utisak nećeg divljeg.

5. *Milan Jakšić* — hrabro koristi format. Platna naličuju fascinantnom krupnom planu. Od onih što ih se idealno percipira u alkoholisanom stanju svesti.

6. *Pera Todorović* — evo i akcionog slikarstva. Nedovoljno inventivno.

7. *Miroslav Nonin* — naizgled pretenciozne neugledne črkarije. U stvari samo črkarije.

8. *Saša Dobrić* — osrednje

9. *Mirna Radovanović* — nejak crtež.

10. *Stanoje Dragoljub* — neuredna ideja.

Bez svog mesta na top-listi, ali sa statusom umetnika ima ih još. Sa pucine mora prosečnosti ukazuju se dva komična umetnička dela. Jedno je slika *Tomislava Gucua* koja bi na srednjoškolskom likovnom konkursu »Sačuvajmo prirodu« izvesno osvojila prvu nagradu. Ozbiljno mislim da je to neukusno.

Dруго је grafika *Flore Vioela* krcata banalnim parafrazama. Plus početnička kompozicija, plus zadah kiča.

Likovna umetnost nije iscrpljena slikarstvom i klasičnim disciplinama. Na mestu gde se dodiruju srž umetnosti, talentovana vizualizacija i utilitarne discipline, nalazi se dizajn.

S tim u vezi prisećam se nedavnog susreta sa osvedočenim dizajnerskim remek-delom. Poput masivne, crne skulpture, u koju je ugrađena poetika jednog umetničkog razdoblja, u ulici Kraljevića Marka nalazi se Bjuik iz '57.

U nekom filmu rečeno je: »veliki automobili su poslednji ostaci jedne civilizacije.« U novoj civilizaciji, u vremenu histerične ekonomičnosti, sklon sam neekonomičnom rasipanju prideva »umetnički«. Stoga se i Bjuik nalazi rame uz rame sa oficijeljnim, januarskim manifestacijama.